

A színműíró Tamási Áron

Tamási Áron novellával köszöntött be az irodalomba (Szász Tamás, a pogány, 1922), regénnyel érte el az első egyöntetű sikert (Ábel a rengetegben, 1932). Mi készítette vajon arra, hogy a színpaddal is kísérletezzon?

„Mindenekelőtt az Énekes madár színpadi játékot tettem az irodalom mérlegére – vallja önéletrajzi fogantatású művében, a vadrózsa ágában. A súlyát, hogy azon a mérlegen mennyit nyom, nem tudtam pontosan megállapítani. Ezt nem is lehet csodálni, mert az első színpadra vágyó munkám volt, ha az Ösvigasztalás komor és darabos vázlatát, melyet Amerikában írtam, nem számítom. A színpad felé nem a becsvágy csalogatott, amely valójában sohasem volt több bennem, mint az egészséges emberben az egészség. Inkább akartam a színpadon is a székelység emberi követe lenni.” Az alkotást Tamási nem öncélú művészkedésnek tekintette, az íráság számára küldetés volt népének szolgálatában, amelyből fogant. Tamási a székelység létkérdéseit feszegetve, közösségének sorsproblémáit taglalva érezte magát „az emberiség sorsáért is felelősnek.” Így válik nála a pozitív értelemben vett regionalizmus egyetemességet sugárzó eszmévé.

A székelység elme, a tiszta erkölcs viaskodása a természettel, Gonoszszággal, Rossz Erővel, Bűnnel, Ármánnyal – ez Tamási alaptémája. Ám minden balladai komorsága ellenére a tragikus hatást elkerüli, mert hitében derűlátó, várakozásában reményteljes. Számára a hagyományos, szokásait tiszteletben tartó, azokat megőrző népelet az eszményi közösségi forma. Ezért szegezi a civilizáció „erkölcsromboló” hatásával szembe a falu még fertőzetlen, friss természetességét. *Szabédi László* szerint a Tamási-probléma legjobban a színdarabokból fejthető meg, ezért utal – hogy megértesse magát – a „novelláinál ismertebb” színműveire, s ezek példáján magyarázza meg, miért lázad Tamási a népi műveltséggel, az ösztönös népelettel idegenül szembenálló gróf, pap, kereskedő ellen!

Első nyilvánosság elé bocsátott darabja az Énekes madár című székel népi játék volt. Legfőbb sajátossága, amely feltűnést keltett, népi természetessége volt, szemben a korabeli (gyakran alkalmazott) mesterkélt ábrázolástechnikával. Tamási a hiteles székel népi életet kívánta színpadra vinni a maga teljes mivoltában és eredetiségében. Másképp tehát, mint ahogy az eddigi népszínművekben vagy szalondrámákban tették, ahol vagy hátrányos helyzetben rajzolták meg a paraszti életet, vagy pedig idealizálták. Tamási „borzongató komédiának” tartotta mindazt, amit a népszínmű cégére alatt a néppel műveltek, és elítélte az e címen folyó „stilizált bábjátékot”.

„Ő a világ javításán gondolkozó székel embert akarja felmutatni, s ahogy prózáját, ugyanúgy a dramaturgiáját is a költészet hatja át. Az ő valósága költői valóság. A tehetséges székelységet írja meg, nem a trágaszagú, anekdotázó, mindig elégedett népszínmű-parasztot” – nyilatkozta egy beszélgetés során Tompa Miklós rendező Tamási színművének kiváló értője.

Tamási írói művészetének egyik fontos jellegzetessége: a költészet jelenléte alkotásaiban. A líraiság díszíti darabjainak szövetét is, és éppen ennek révén keltett feltűnést az Énekes madár.

A poézissal egybefonódva (már a darab műfaji meghatározásában is: „székel népi játék”) bukkan fel a másik meghatározó sajátossága: a játék. A játék, mint jellemszínező általános emberi tulajdonság. A holland Huizinga „homo ludens” – elméletében fejtette ki, hogy a játék mint nélkülözhetetlen kulturális cselekedet az emberi kifejezés és kapcsolatok eszményeit valósítja meg. Tamási világában a játék nemcsak a művelődéstörténetben végighúzó vonulat megnyilvánulásaként van jelen, hanem a székel kedély és tréfakedv természetes elemeként is. Pirandello által modernizálta a színpadot, hogy megteremtette a „szerep a szerepben” dráma változatát. Tamásinál is felbukkan ez a motívum, de színműveit nem ez teszi elsődlegesen játékosá. Ezen túlmenően nála a játék lényegi komponens, egy lelkületforma megnyilatkozása. Jékely Zoltán a *Csalóka szivárvány* értékelésekor jegyezte meg, hogy a játékoság talán „a székelység legjellegzetesebb sajátosságai közé tartozik...”

Az összehasonlító irodalom módszereit Tamásinál is lehetne alkalmazni, találni vele rokon megfeleléseket a világirodalomban. Feltételezhetnénk például, hogy líraisága hasonlítható a Claudel drámáiban fellelhető költészethez, faluképe kapcsolatba hozható Giono vagy Mistral tájábrázolásával, hogy jelképes beszéde rokon Maeterlinck kifejezőmódjával vagy hogy dramaturgiai fogásai helyenként Pirandellót idézik. Ám, ha külhoni párhuzamokban véljük felfedezni művészetének magyarázatát, akkor magától Tamási alkotói lényegétől távolodunk el. Ő annyiban volt modern, amennyiben a lelkületében át-szűrt és megőrzött tapasztalatokat egyetemessé absztrahálva sajátosan egyéni kifejezési formában tárta a közönség elé. Színdarabjainak valóságlátása és ábrázolásmódja nyomán sajátos világkép tárul fel. Művészetének alapja a szülőföld – a maga hiedelemvilágával, pogánykori emlékeivel – és a szülőföld népének kedélyvilága, tréfára való hajlama, játékosságban feloldódó szorongása, reménye. *Izsák József* megállapítása szerint „kétszeres egzotikum felé nyit ablakot Tamási színpada, egyik a székely falu, a másik a népmese. A népmesei tudat és egy másfajta, megfogható társadalmi lét interferenciája közötti ellentmondás, feszültség magyarázza a Tamási-hősök sajátos magatartását, a mókázást, a játékot, a jó szembenállását a rosszal, a győzelem biztos tudatában való tréfás-komoly sorsvállalást.”

Felléptekor Tamási meglepte olvasóit szemléletének újdonságával, nyelvezetének zamatos fordulataival, kifejezésbeli frissességével, egyszóval azzal, hogy költészetet elegyített prózájába. Áttörte, elmosta a műnemi és műfaji határokat, epika és poézis színpompás csokrával vonult be az irodalomba. Ő viszont nem elégedett meg ennyivel, a színpadot is reformálni akarta: költészetet varázsolt a színpadok közé, lírizálta a drámát.

Lírai látásmódja, a jelképes beszéd folytonos feltűnése hevíti színpadi játékainak a menetét. Sokszor az az érzésünk, hogy nála nem a beszéd van a drámai helyzetért, hanem fordítva. Párbeszédei szinte nem is arra szolgálnak, hogy helyzetet teremtsen vagy hogy a cselekményt lendítse előre. Inkább a kialakított helyzet van azért, hogy a hősök beszélhessenek, hogy hegyipatakként áradjon ajkukról a színes fordulatokkal ízesített lírai szó.

A színművek Tamási életművén belül nem tartoznak külön alkotói periódusba. Ő vegyesen írt hol elbeszélést, hol regényt, hol népi játékot. S még az sem fordul elő nála, hogy két színművet egymás után hozott volna létre! Kétségtelen, hogy nem lehetne egy szintre helyezni a novellákat és a regényeket a színpadi játékokkal. A drámai műnemben nem sikerült jelentőset felmutatnia. Színpadi kísérletei (az Énekes madár kivételével) legnagyobbbrészt messze elmaradnak az előző két műfaj remekműveitől. Tamási Áron nem a színpad révén vált híres íróvá, hanem inkább híres íróvá válása után lettek „felkapottá” színművei is, nem utolsósorban azért is, mert hite szerint „nem a dramaturgia századunkban megkövesedett csontvázaihoz, hanem a megtalált eleven mondandóhoz kell hűnek lenni...”

Mindennek ellenére Tamásit nehezen fogadták el drámaíróként, különösen a kortársak hosszú ideig csak virtuskodásnak, erőfitogtató próbálkozásnak tekintették a színpaddal való kacérkodását. Amint *Pálffy G. István* írta: „Kevés dráma bolyongott idegenebbül mint éppen az övéi, pedig az ép fejlődésre, a magyar dráma régebbi hangjaira és főként a XX. századi népsors jelenére érzékeny fül könnyebben meghallhatta volna a költői iramlású szavakban az itthoni muzsikát, a szándékban egy nép talpraállásának igényét.”

Mások Tamási darabjaiban a székelység egyféle népi magyar krónikáját látják, amelyben áttételesen a szerző sorsa is benne rejlik!

SALLÓ LÁSZLÓ